

ÇİN KÜLTÜRÜNDE YEŞİM TAŞI

JADE IN CHINESE CULTURE

Ertuğrul CEYLAN

Dr. Öğr. Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi,
Fen Edebiyat Fakültesi, Çin Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı,
ceylanertugrulcn@gmail.com

Makale Bilgisi

Türü: Araştırma makalesi
Gönderildiği tarih: 11 Kasım 2024
Kabul edildiği tarih: 29 Kasım 2025
Yayınlanma tarihi: 25 Aralık 2025

Article Info

Type: Research article
Date submitted: 11 November 2024
Date accepted: 29 November 2025
Date published: 25 December 2025

Anahtar Sözcükler

Yeşim Taşı; Çin Kültürü; Doğal Taş;
Yeşim Kültürü

Keywords

Jade; Chinese Culture; Natural
Stone; Jade Culture

DOI

10.33171/dtcjournal.2025.65.2.21

Öz

Çoğu zaman değersiz olarak atfedilen taş, insanlık tarihinde yaygın olarak kullanılan değerli nesnelerden biri olmuştur. Bazı zamanlar sıradanlığın ve basitliğin, bazı zamanlar ise üstünlüğün ve asilliğin simgesi olarak kabul edilmiştir. Dünya tarihi boyunca hem fiziksel hem de metafizik anlamda değerli taşların kıymetine paha biçilememiştir. Fiziksel önemi, taşın renk, desen, sertlik, yüzey kayganlığı gibi özellikleriyle ilgili iken; metafizik boyutu ise taşın insanlar üzerinde şifa sağlama, kötü enerjileri uzaklaştırma, koruma, olağanüstü güçler verme, şans getirme gibi özellikleriyle ön plana çıkmıştır. Değerli taşlar, metafiziksel bağlamda kutsal veya ilahi güçle ilişkilendirilmiş ve genellikle kutsal sayılmıştır. Çin medeniyetinde de taşlar, mücevherler ve özellikle yeşim taşı, zaman içinde kültürel bir değer kazanmış ve önemli bir sembol haline gelmiştir. Antik dönemde yeşim taşı, yalnızca güç, statü ve serveti simgelemekle kalmamış, aynı zamanda insanlar ile Gök arasındaki bağlantıyı kuran kutsal bir araç olarak değer görmüştür. Bundan dolayı kutsallığın, makamın, zenginliğin, talihin, güzel ahlakın, siyasi gücün ve iktidarın sembolü haline gelmiştir. Geçmişten günümüze Çinliler için değerli bir taş olan yeşim taşı, hâlâ maddi değerinin yanında manevi değerini koruyarak özel günlerde hediye olarak alınıp verilmektedir. Bu çalışmanın amacı, yeşim taşının tarihini, fiziksel ve metafiziksel özellikleri üzerinden inceleyerek Çin kültür tarihindeki yerini ve önemini ortaya koyacaktır.

Abstract

Stone, often regarded as worthless, has been one of the most widely used valuable objects throughout human history. At times, it has been considered a symbol of ordinariness and simplicity, while at other times, a symbol of superiority and nobility. Throughout world history, the value of precious stones has been inestimable in both physical and metaphysical terms. While its physical importance relates to characteristics such as color, pattern, hardness, and surface smoothness; its metaphysical dimension has come to the forefront with properties such as providing healing, repelling negative energies, offering protection, granting extraordinary powers, and bringing luck. The metaphysical aspect of precious stones has been particularly emphasized and often considered sacred. Jade, recognized as one of these precious stones, is valued both materially and spiritually in Chinese culture. So much so that jade, which has been a precious stone for the Chinese from the past to the present, is still given and received as a gift on special occasions. The purpose of this study is to examine the history of jade through its physical and metaphysical properties and to reveal its place and importance in Chinese cultural history.

Giriş

Çin medeniyetinde kültür kelimesinin kökeni, iki bin yıl öncesine kadar uzanmaktadır. Kültür için “*her şeyi içine alabilen sepettir*” tanımı yapılması ise kültürü adeta sınırsızlık ile özdeşleştirmiştir (Li, 2016, s. 12). Kültür, insanın çevresine müdahalesi ve etkileşimi sonucunda ortaya çıkan bir olgudur. İnsanlar, çeşitli yollarla dünyayı anlamlandırır, değiştirir ve kendilerine uygun hale getirirler, bu da kültürün sürekli olarak evrim geçirmesine ve çeşitlenmesine neden olur (Li, 2016, s. 12).

Çin’de yeşim taşı da bu tanımlamayı içine alan, tarihi ve kültürel bağlamda sürekli değişen ve gelişen, bir taşla birçok kültürel unsuru içinde barındıran kültürün bir parçasıdır. İnsanın yaşamdaki en büyük ilham kaynağı doğa olmuştur. Doğanın insanlığa sunduğu sayısız canlı ve cansız sınıflarından oluşan şeyler vardır. Doğada bulunan taşlar da bunlardan biridir. Hatta taş, o kadar insanın yaşamının içinde olmuştur ki tarihçiler tarihi dönemsel olarak ayırmak istediklerinde taşın işlenişi ve işlevini göz önüne alarak tarihini dönemsel açıdan periyotlara ayırmışlardır. Böylelikle taş, kimi zaman savaş aleti olarak yıkımda, kimi zaman inşaat malzemesi olarak inşa ve imarda kullanılmıştır. Taş, insanlar için salt bir malzeme olmanın dışında değerli taşlar sınıflandırılması ile farklı anlam ve manalar kazanmıştır. Değerli taşlar sınıfı ile kimi zaman şans ve uğur getirmesi için üzerinde taşınmış, kimi zaman güzelliğin ve estetiğin ön plana çıkarılması için süs eşyası olarak kullanılmıştır. Bunun doğal bir sonucu olarak; taşlar milletlerin kültürünün önemli bir bileşeni olmanın yanında adeta kimliği hükmünde olmuştur. Çin medeniyetinde taş kültürü, tarih boyunca önemini koruyan ender kültür bileşenlerinden biridir. Çince “Taşsız bir dağ görkemli değildir, taşsız bir su berrak değildir, taşsız bir bahçe güzel değildir, taşsız bir ev zarif değildir.” sözü Çin kültüründe taşa verilen önemi ortaya koymaktadır (Yao, 2012, s. 2).

Yine Çin tarihinde Qin Hanedanlığı (秦朝) döneminde Epang (阿房宫) Sarayı’nın yapımında kullanılan çeşit çeşit taşlar ve bu taşlarla yapılan süslemeler; Tang Hanedanlığı (唐朝) döneminde yaşayan ünlü şair Bai Juyi’nin (白居易) Hangzhou valiliğini yaptıktan sonra merkeze dönerken Hangzhou’dan (杭州) yanına sadece birkaç parça taş alması; Song döneminin ünlü edebiyatçılarından Su Shi’nin (苏轼) taş koleksiyoneri olması; Song Hanedanlığı’nın sanata düşkün İmparatoru Huizong’un (徽宗) bahçesinin inşasında farklı bölgelerden çeşit çeşit taşlar getirmesi Çinlilerin taşa verdiği değere örneklerdendir (Yao, 2012, ss. 6-11).

Çin medeniyetinin taşlara, mücevherlere veya yeşime verdiği önem zaman içerisinde kültürel bir unsur olarak değer görmüştür. Özellikle bu taşlardan yeşim taşı, uzun bir tarihi geçmişe sahip olmakla beraber Çin medeniyetinin simgelerinden biri haline gelmiş ve Çin kültürü ile özdeşleşmiştir. Antik Çağ'da yeşim taşı, güç, statü ve zenginliği temsil etmenin yanı sıra, insanlar ile Gök arasında iletişimi sağlayan bir araç olarak kullanılmıştır. Özellikle oymaya elverişli yeşim taşı gibi sert ve kaliteli taşlar, Neolitik Çağ'da eski insanlar tarafından tören ve süs eşyası yapımında kullanılmıştır (Gan, 2013, s. 462). Shang ve Zhou döneminde yeşim taşı işleme yöntemlerinin gelişimi ve kullanım alanlarının artmasıyla birlikte MÖ 1500'den MÖ 500'e kadar Yeşim Taşı Yolu veya Cam Yolu¹ faal olmuştur (Gan, 2013, s. 464). Antik Çağ'dan günümüze kadar yeşim taşına atfedilen anlamlar değişse de yeşim taşının değerinde bir değişim olmamıştır. Yakın dönemde yeşimin Çin kültürünün önemli bir parçası olduğunu göstermek isteyen Çin, 2008 yılı Pekin Olimpiyatları'nda altın bezeli yeşim taşından yapılmış olimpiyat madalyaları tasarlamıştır. Derece alan sporculara takılan altın, gümüş ve bronz madalyalara yeşim taşından süslemeler konularak Çin'in geleneksel kültürünü temsil eden bu tasarım, dünya çapında büyük ilgi görmüş ve takdir toplamıştır (Gündoğdu ve Sunay, 2012, s. 63; Yang, 2024, s. 20). Bu çalışmada, doküman analizi yönteminden faydalanılarak Çin kültüründe yeşim taşının tarihi, fiziki ve metafiziksel kullanım alanları, Çin kültüründe yeşim taşına verilen önemin sebepleri incelenecektir.

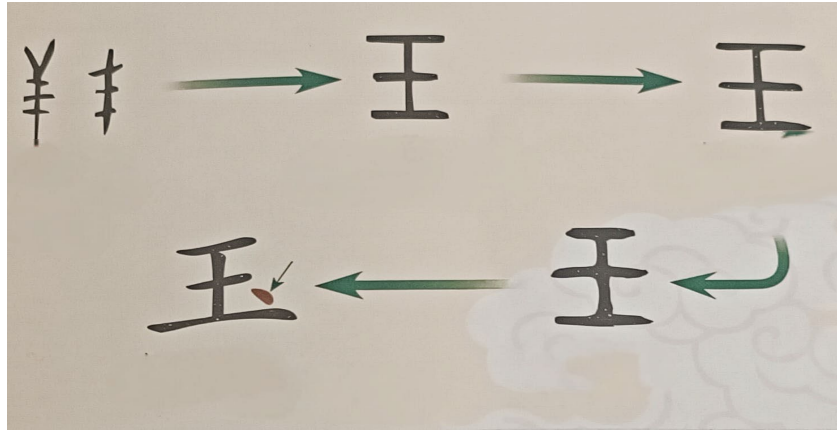
1. Yeşim Taşının Tarihi

Yeşim taşı, doğal bir taş olarak nefrit ve jadeit minerallerinden oluşmaktadır. Nefrit; kalsiyum, magnezyum, demir silikattır ve $\text{Ca}_2(\text{Mg,Fe})_5\text{Si}_8\text{O}_{22}(\text{OH})_2$ kimyasal formülüne sahiptir. Jadeit ise sodyum, alüminyum silikattan oluşup kimyasal formülü $\text{NaAlSi}_2\text{O}_6$ 'dır. Her iki mineral de büyük dayanıklılığa sahip polikristalin mücevher taşları olarak tanınır ve potansiyel olarak estetik güzelliklere sahiptir. Jadeit nefritten daha sert olmasından dolayı daha çok rağbet görmekte ve daha az bulunmaktadır. Yeşim taşının sertliği ise Mohs sertlik ölçeğinde 6.8 üzerinde yer almaktadır (Zhao, Yan, Cui ve Niu, 1994, s. 1514-1517).

¹ Bu dönemlerde cam işleme teknikleri de gelişmiş ve cam ticari ürün olarak kullanılmıştır. Qin öncesi dönemde Xinjiang'dan çıkarılan cam, Hami üzerinden İç Moğolistan'daki kuzeydoğu bozkır yoluyla doğuya, Juyanhai ve Yinshan Dağı'nı geçerek Baotu'ya; sonra Taiyuan, Louyang ve Zhenzhou'a ya da Huaxian üzerinden Shaanxi'ye Xi'an'a kadar ulaşmıştır (Gan, 2013, s. 464).

Yeşim taşı, doğanın insana sunduğu nadir taşlardan biridir. Öyle ki Çinliler yeşim taşının değerinin paha biçilmez olduğunu vurgulamak için “altının değeri vardır, yeşime ise paha biçilemez” demişlerdir (Zhao, 2014, s.66). “Altın zenginliğin göstergesi, yeşim ise huzurun garantisidir” sözü ise yeşim taşının huzurun ve güvenliğin garantisi olduğunu kanıtlamaktadır (Wang, 2017, s. 73). Çin kültüründe yeşime atfedilen bu sözler, yeşim taşının sınırlarının maddenin çok ötesinde olduğuna vurgu yapmaktadır.

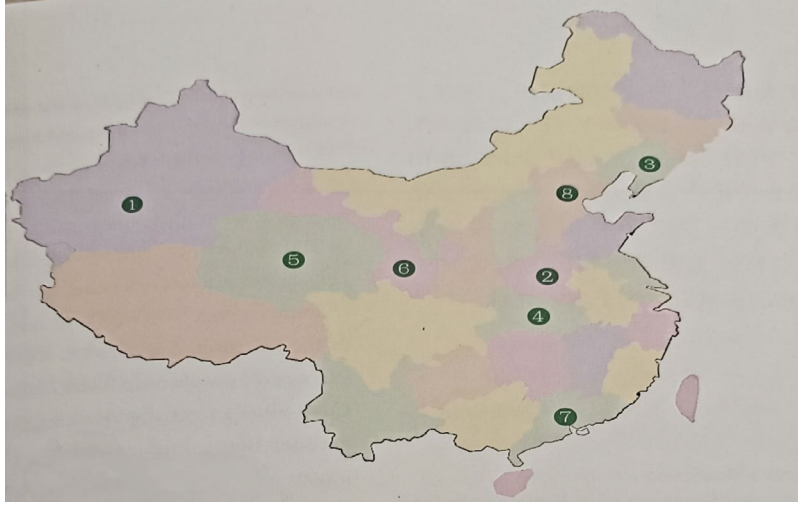
Yeşim taşı, ilk olarak imparatorun ve onun çevresinde kullanılan bir taş olduğundan makam, zenginlik ve soyluluğun sembolü olarak adlandırılmıştır. Antik Çin’in kültürel yapısında yeşim taşı bulunduran veya yeşim taşından yapılan eşyaları kullananlar sıradan insanlar değildir. Hatta Çince “kral” anlamına gelen “wang (王)” imi ile “yu (玉)” iminin aynı kökten olması bu kültürü doğrudan yansıtmaktadır. Daha sonra imleri ayırt etmek amacıyla “wáng (王)” imine nokta eklenmiş ve yeşim taşı yù (玉) imi ile ifade edilmiştir. Bu etimolojik bilgi ışığında baktığımızda da yeşim taşı kral taşı anlamını taşıması sebebiyle asilliğin ve soyluğun yanı sıra zenginliğinde nişanesi olmuştur. İlkel toplumlarda tekniğin çok gelişmemesine bağlı olarak yeşim taşı süslemeleri makam, güç ve zenginliğin göstergesi olmuştur. Yeşim taşının rengi ve süslemenin çeşidi de soylular arasında hiyerarşiyi gösteren bir semboldür. Misal İmparator beyaz yeşim kullanırken, diğer soylular farklı renk ve desenleri tercih etmektedir (Hao, 2011, s. 61).

Resim 1. Yeşim iminin geçmişten günümüze değişimi (Jiang, 2011, s. 49).

Yaklaşık yedi bin yıllık bir geçmişi olan yeşim taşının tarihi yolculuğunu gösteren en önemli bulgulara, Xinglongwa (兴隆洼) ve Hongshan (红山) kültürlerine ait arkeolojik kazılarda rastlanmaktadır. Çin'in kuzeydoğu bölgesi, dünya üzerinde erken dönem insan faaliyetlerinin görüldüğü bölgelerden biridir. Eski Taş Devri'nden

sonra yaşanan Yeni Taş Devri'ne ait kalıntılar, Xinglongwa kültürü ve Hongshan (□山) kültürüne ait kalıntılar olarak sınıflandırılmaktadır. Xinglongwa Kültürü'ne ait yapılar, mezarlar ve diğer kalıntılar, 1983 yılında Chifeng Daling Nehri'nin (赤峰大凌河) yukarısında başlatılan kazı çalışmaları sonucunda ortaya çıkarılmıştır (Zhu, 2022, s.18). 1983-1994 yılları arasında bölgede yapılan yedi kazı sonrasında ailelerin bir arada yaşadığı yerleşimlerin olduğu tespit edilmiştir. Buradaki ev yerleşimlerinden çıkarılan kalıntılar ise çömlek, taş, yeşim taşı ve kemik vb. maddelerden oluşmaktadır. Bu artefaktlar, MÖ 6200 ila MÖ 5200 yılları arasına tarihlenmekte, yani yaklaşık olarak günümüzden 8200 ila 7200 yıl öncesine dayanmaktadır. Çalışmaya değer katacak bulgulardan en önemlisi, kazılarda dünyanın en eski 2 adet beyaz yeşim broşuna rastlanmasıdır. Bu broşlar, yaklaşık olarak 8200 yıl öncesine tarihlenmektedir (Luan, 2008, s. 39). Xinglongwa kültürü, yeşim kültürünün gelişiminin ilkel aşaması olmasına rağmen, bu döneme ait yeşimlerde temel oyma teknikleri olgunlaşmıştır. Bununla birlikte akabinde gelen Hongshan (□山) kültürünün temelini oluşturmuştur (Pan, 2019, s. 226). Hongshan kültürü ise Yeni Taş Devri'ne ait kalıntılar arasında yer alır ve Batı Liao Nehri (西□河) ile Daling Nehri (大凌河) havzasında bulunur. Hongshan kültürüne ait eserlerin büyük çoğunluğu dört ana keşif noktası olan Hutou Gou Mezarlığı (胡□沟墓地), Sanguandianzi Mezarlığı (三官甸子墓地), Niuheliang Mezarlığı (牛河梁墓地) ve Dongshanzui kalıntılarından (□山嘴□址) oluşmaktadır. Tabii ki, bu dört ana kazının dışında diğer bölgelerde de eserler bulunmuştur. Zaman açısından, Hongshan kültürüne ait kalıntıların günümüzden 5000-6000 yıl öncesine dayandığı tespit edilmiştir. Arkeolojik bulgular, Hongshan kültürünün güçlü yerel özelliklere sahip bir kültür olduğunu göstermektedir. Kazılarda çok sayıda yeşim taşından yapılan objelerin bulunması da dönemde yeşim taşının malzeme yapımında kullanıldığına işaret etmektedir (Zhu, 2022, s. 18).

Resim 2. Çin’de yeşim taşı çıkarılan bölgeler: 1. Xinjiang, 2. Henan, 3. Liaoning, 4. Hubei, 5. Qinghai, 6. Gansu, 7. Guangdong, 8. Beijing (Jiang, 2011, s. 61).

Yeşim taşının Çin kültüründeki yerini ve önemi net bir şekilde ortaya koyabilmek için arkeolojik kazıların yanı sıra yazılı kaynaklara bakmak da faydalı olacaktır. Yazılı kaynaklar denildiğinde akla ilk gelen eserlerden biri hiç şüphesiz ki Konfüçyüs tarafından derlenen ve Çin’in ilk şiir antolojisi olarak bilinen Şiirler/Şarkılar kitabı (□□)²’dir. Bu eserde bulunan 305 şiir arasında yeşim taşı ile alakalı birçok şiir bulunmaktadır (Zhou, 2008, s. 23).

Şarkılar Kitabı içerisinde yeşim taşı geçen şiirlerden biri olan “Papaya”, Türkçemize hem Ankara Üniversitesi Sinoloji Kürsüsü’nün ilk kadın profesörlerinden biri olan Prof. Dr. Muhaddere Nabi Özerdim hem de Nobel ödüllü Çinli yazar Mo Yan’ın eserlerini Çince’den Türkçeye çeviren Erdem Kurtuldu tarafından tercüme edilmiştir.

PAPAYA

Bana bir papaya verdin,
Ben de sana *yeşimtaşı*.
Değiş tokuş değil ki,
Sonsuz aşkın hediyesi.

Bana bir şeftali verdin,
Ben de sana *yeşimtaşı*.
Değiş tokuş değil ki,

² Çin şiir tarihini ve tarzını öğrenmek isteyen araştırmacılar için birincil kaynaklar arasında olan “Şiirler Kitabı”, Çin’in en eski şiir derlemesi olup Çin’in şiir geleneklerinin başlangıcıdır. Eser, Qin öncesi dönemde “Şiir (□)” veya “300 Şiir (□三百)” isimleriyle de bilinmektedir (Li, 2020, s. 47).

Sonsuz aşkın hediyesi.

Bana bir erik verdin.

Ben de sana *yeşimtaşı*.

Değiş tokuş değil ki,

Sonsuz aşkın hediyesi

(Şarkılar Kitabı, t.y.; Kurtuldu, 2010, s. 29).

Bu eserler arasında mühim bir yere sahip bir diğer eser ise Shan Hai Jing (山海经)³'dir. Dağlar ve Denizler Klasığı olarak Türkçemize çevrilen bu eserde, yeşim taşı kullanımının efsanevi İmparator Huang Di'ye kadar uzandığına dair kayıtlar mevcuttur.

Kuzeybatıya dört yüz yirmi li uzaklıkta, Mi Dağı vardır. Tepesinde bol miktarda dan ağacı yetişir. [Dan ağaçları] Yuvarlak yapraklı ve kırmızı saplıdır, çiçekleri sarı, meyveleri [de] kırmızıdır. Tadı bal gibidir, yiyen açlık hissetmez. Dan nehri oradan başlar, batıya doğru akarak Ze Nehri'ne dökülür. Burada bol bol beyaz yeşim taşı ve özü bulunur. Maden fokur fokur kaynar. Sarı İmparator bu özden içer. Burası, siyah yeşimin olduğu yerdir. Yataktan çıkarılan yeşim özü ile Dan ağaçları sulanır. Dan ağaçları beş yaşındayken beş renkli ve berraktır, [etrafa] beş çeşit hoş koku yayar. Sarı İmparator, Mi Dağı'ndaki yeşim özünü alarak Zhong Dağı'nın güney yamacına attı. Buradan çıkarılan yeşim (瑾瑜, jǐn yú) en iyi kalitededir. Sert ve zarif işçiliktedir. Bulanık görünse dahi parlaktır. Beş rengin oluşumuyla denge sağlanır. Gökyüzü, yeryüzü, ruhlar ve kutsal tanrılar bu taşlarla beslenir. Erdemli insanlar, kötü talihten korunmak için bunları takarlar. Mi ile Zhong dağlarının arasındaki mesafe dört yüz altmış lidir.⁴ İki dağ arasında birçok göl bulunur. [Burada] tuhaf kuş cinsleri, esrarengiz yaratıklar, enteresan balıklar mevcuttur. Bunların hepsi fevkalade varlıklardır (Shan Hai Jing, t.y.).

³ Shan Hai Jing; ilk coğrafya kitabı olarak nitelendirilmektedir, ancak içerik bakımından coğrafya dışında birçok bilim dalını da konu alan bilgileri içerisinde barındırmaktadır. Shan Hai Jing içerisinde bulunan diğer bilim alanları tarih, coğrafya, etnoloji, mitoloji, din, zooloji, botanik, mineral bilimi ve tıp olmak üzere sınıflandırılabilir (Yılmaz, 2012, s. xxix).

⁴ Uzunluk ölçüsüdür.

Yukarıda bahsedilen eserler dışında yeşim taşı, Çin edebiyat tarihi boyunca sembol olarak da birçok edebiyatçı tarafından kullanılmıştır. Örneğin; MÖ 343-MÖ 278 yılları arasında yaşayan ve vatansever şair olarak anılan Qu Yuan (屈原)⁵ yeşim taşını eserlerinde sıkça kullanmıştır. Daha sonra Han, Tang ve Song şiirlerinde, Yuan opera ve Ming-Qing dönemi romanları gibi farklı edebi eserlerde de yeşim taşı sıkça kullanılmıştır (Pang, 1998, s. 34-35). Bahsedilen eserler arasında en tipik olanı, hiç şüphesiz dört klasik edebi eser arasında bulunan ve orijinal adı “Taş Kayıtları (石□□)” olan “Kızıl Köşkün Rüyası (□楼梦)” adlı eserdir. Eserin orijinal adından da anlaşılacağı üzere “taş (石□)” imi eserde önemli bir yer tutmaktadır. Uzmanlar tarafından eser üzerinde yapılan bir sayıma göre, eserde yaklaşık olarak toplamda 5700 “玉 (yù)” imi geçmektedir. Bunun sebebi ise romanın başkarakterlerinden biri olan Jia Baoyu’nun (□宝玉) isminde bulunan yù hecesinin yeşim taşı olan “玉 (yù)” imi olmasından kaynaklıdır. Jia Baoyu’daki yù imi kitap boyunca 3652 defa kullanılmıştır. Eserde sıkça kullanılan diğer bir im ise yine romanın başkarakterlerinden biri olan Lin Daiyu (林黛玉)’deki “玉 (yù)” hecesinden gelmektedir. Lin Daiyu (林黛玉) adı, eserde 1323 defa geçmektedir (Zhou, 2008, s. 25). Eserde, Çin’in geleneksel değerli taş kültürüne kapsamlı bir şekilde yaklaşılmakla birlikte taşlar konusunda olumlu veya olumsuz bir tavır takınılmamıştır. Değerli taşların kökeni ve işlevi konusundaki anlayış, mitolojik ve dini unsurlarla yoğrulmuş, aynı zamanda doğal güzelliğe verilen değer ön plana çıkarılmıştır. Bunun yanı sıra, farklı sosyal sınıflardaki insanların değerli taşlara olan tutumları da döneme uygun şekilde tasvir edilmektedir (Li, 2011, ss. 56-57). Edebiyat ve kültür arasında bulunan sıkı ve çok yönlü bağlar göz önüne alındığında, yeşim taşı Çin ulusunun yüzyıllardır devam eden ihtişamının sembolü olmuştur.

2. Antik Çin’de Yeşim Taşının Gelişimi

Yeşim taşının Çin tarihinde yolcuğu, Neolitik döneme kadar uzanmaktadır. Bu hem Xinglongwa hem de Hongshan kültürü dönemlerinde arkeolojik kazılarda çıkarılan yeşim taşından yapılan objelerle desteklenmektedir (Jiang, 2011, ss. 5-6). Xia-Shang- Zhou (夏 - 商 - 周) dönemleri ise MÖ 2070 -MÖ 771 yılları arasını

⁵ MÖ 343-MÖ 278 yılları arasında Chu Beyliği’nde yaşayan Qu Yuan, siyasetçi ve edebi kimliği ile tanınmaktadır. Qu Yuan, soylu bir aileden gelmektedir. Chu Beyi Huai tarafından en yüksek rütbe ile görevlendirilmiştir, ancak sarayda iftiraya uğraması sonucunda görevden alınmış ve sürülmüştür. Sürgün hayatı boyunca hem kendisine atılan iftirayı temizlemeye çalışan hem de edebi eserler yazan Qu Yuan, Çin edebiyatının en uzun lirik şiiri Ağt’ı kaleme alarak Çin edebiyatına büyük katkı sağlamıştır (Ceylan, 2022, s. 115-127).

kapsamaktadır. Bu zaman diliminde yeşim taşı artık araç ve gereç yapımında kullanılan taşın ötesinde makam, mevki, asillik ve zenginliğin sembolü olan mücevher olarak değer görmüştür. Bir nevi fiziksel özelliklerini aşarak insanın kendisine yüklediği anlam ve mana ile vücut bulmuştur. Özellikle Batı Zhou dönemine gelindiğinde, yeşim taşı ritüel nesnesi haline gelmiştir (Guang, 2019, s. 229-230).

Antik Çin’de imparatorlar yeşim eşyalara büyük önem vermiş ve yeşimin işlenmesi için özel atölyeler kurmuşlardır. Zhou Ritüelleri⁶ Üst Düzey Memurların Kayıtları⁷ ve Zanaatkarların Kayıtları’na⁸ göre; Zhou döneminde “Yeşim Bürosu” ve “Yeşim Ustaları” vb. birimler kurulmuş, yeşim taşlarının depolanması, işlenmesi, işleme standartlarının belirlenmesi, kullanımı ve saklanması gibi işler için özel görevliler atanmıştır (Zhou Li, t.y.; akt. Yang, 1982, s. 49).

Qin-Han döneminde, yeşim taşının işlenme ve kullanım sahası genişlemiştir. Özellikle Han döneminde ipek yolu ticareti ile birlikte yeşim taşı rezervi zengin olan batı bölgelerinden Çin sınırlarına yeşim taşı girdisi olmuştur. Sonuç olarak; yeşim taşı birçok alanda kullanılmaya başlamıştır. Böylelikle yeşim taşının gelişim dönemi hızla devam etmiştir. Bu dönemde yeşim taşının fiziksel özelliğinin yanı sıra metafizik özelliği de ön plana çıkmıştır (Yan, 2009, s. 67).

Doğu Han Hanedanlığı’nın yıkılmasıyla birlikte dört yüz yıla yakın süren parçalanma devrinde dahi yeşim taşı, bol miktarda kullanılmıştır. Özellikle bu döneme ait arkeolojik bulgularda mezarlarda yeşim figürlere rastlanması hem dönemin ölü gömme gelenekleri hem de yeşim işçiliği hakkında detaylı bilgi vermektedir. Han dönemi öncesinde de ölüleri gömerken yeşim objelerin kullanılması geleneği Han döneminde hanedanlığın da bu geleneği teşvik etmesi sonucunda yaygınlaşmıştır. Ölü gömme geleneklerinin bir parçası olan yeşim taşı, özellikle sosyal sınıf farkını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Bununla birlikte yeşim taşıyla birlikte sarılan cesedin çürümeyeceğine dair yaygın bir inanış da mevcuttur (Jiang, 2010, s. 20).⁹ Nanyang Tütün Firması M24 arkeolojik kazısında, Batı Han dönemine ait açık

⁶ 周礼 Zhōu Lǐ.

⁷ 天官冢宰 Tiān Guān Zhǒngzǎi.

⁸ 考工记 Kǎo Gōng Jì.

⁹ Han döneminde mezar kazılarında yeşim taşından yapılmış ağustos böceği figürleri bulunmuştur. Bu figürler, dönemde Taoizm inancının yaygın olduğunu göstermektedir. Taoizm inancı doğrultusunda, Han halkı, yeşimden yapılmış ağustos böceği figürlerini mezarlara koymuşlar ve bir nevi ölümsüzlüğe kavuşacaklarına inanmışlardır (akt. Jiang, 2010, s. 20).

yeşil yeşim taşından oyulma bir çift dansçı figürünün bulunması, yine Batı Han dönemindeki sosyal sınıf ayrımını gösterir niteliktedir. Dansçı figürler, genellikle hanedanlık veya sosyal sınıfın üst tabakası için hizmet eden dansçıları simgelemektedir. Nanyang Bailixi kazılarında çıkarılan yeşim kılıç uçları¹⁰ ve sapları da yine Batı Han döneminde yeşim oymacılığının ne kadar geliştiğinin kanıtıdır (Jiang, 2010, s. 20).

Resim 3. Batı Han Öncesine Ait Yeşim Kılıç Sapı, Yüzüğü ve Ucu ("Batı Han", 2024).

Tang dönemine (618-907) gelindiğinde, İpek yolunun canlanmasıyla birlikte yaşanan ekonomik ve kültürel gelişmeler, yeşim taşından oyma eserlerin çeşitliliğine katkı sağlamıştır. Çok kültürlülüğün ve inançlılığın etkisiyle Tang dönemi eserlerinde farklı kültürlerle ve inançlara özgü semboller de yeşim taşı işçiliğine yenilik kazandırmıştır. Yeşim taşının edebiyat, sanat, ritüeller, günlük yaşamda takı vb. alanlarda kullanımı artmıştır. Bu dönemde yeşim taşından kolye, ejderha, tavus kuşu vb. figürler yapılmıştır (Jiang, 2011, ss. 26-30). Bununla birlikte Budizmin yaygınlaşmasıyla beraber Budizme dair semboller ve figürler yeşim taşı üzerine işlenmiştir. Böylelikle Han döneminden itibaren süregelen basmakalıp süsleme tekniklerinden sıyrılmış yeni süsleme sanatı ilgi görmeye başlamıştır. Bu süsleme sanatında bitki, bulut, çiçek, sarmaşık, ejderha ve kuş motifleri değer görmüştür. Han döneminden itibaren altın ve yeşimin bir arada kullanıldığı süsleme sanatı, Tang döneminde de altın, gümüş vb. madenlerle birlikte uyum içinde kullanılmaya devam edilmiştir (Zhang, 2017, s. 73). Tang döneminde kullanılan yeşim ise çoğunlukla

¹⁰ M1 kazısından çıkarılan kılıç sapı 6,55 cm uzunluğunda ve 1,45 cm genişliğindedir. Beyaz yeşimden oyulmuştur. Yuvarlak şekle sahip bulgunun üzerinde kırmızı lekeler mevcuttur. Bulgunun iç kısmında dört köşeli yıldız oyması bulunurken, dış bölgesinde çıkıntılı desenler vardır. Yine M1 kazından çıkarılan bir diğer uç, 4,4 cm uzunluğunda, 2,05 cm genişliğindedir. Beyaz yeşimden oyulma ucun üzerinde mor lekeler mevcuttur. Bulgunun ön yüzeyinde bir ejderha motifi bulunmaktadır (akt. Jiang, 2010, s. 21).

Xinjiang'ın Hetian bölgesinden gelen beyaz yeşim taşıdır. Dönemde ritüeller için kullanılan yeşim eserlerde azalma görülürken, günlük hayatta kullanılan kupa, tabak, tarak, kutu, süs eşyası, iğne başlığı, bilezik vb. yeşimden oyulma eşyaların sayısı artmıştır. Tang yeşim takı işlemeciliği gelişerek takılarda sabit parçaların yerini hareketli parçalar almıştır (Zhang, 2017, s. 73).

Liao Hanedanlığı'nın (916-1125) kurulmasıyla birlikte göçebe bir toplum olarak yaşayan Kitanlar, hanedanlık sistemine geçişle beraber Çinliler gibi yeşim kültürünü benimsemişlerdir. Tang dönemi ile aynı şekilde Liao döneminde de Budizmin hızla yaygınlaşması sonucunda yeşimden oyma eserlerde de uçan tanrı, Maitreya, Buda, stupa, Garuda, Dharma çarkı, Kinnara, boncuk, nilüfer vb. Budist motifleri yoğun olarak görülmüştür (Shi, 2013, s. 42). Liao Hanedanlığı, önceki hanedanlıklarda uygulanan yeşim oyma, işleme ve süsleme sanatını miras alarak bu sanatı diğer etnik kültürlerin sanatları ile birleştirmiştir. Liao dönemine ait kazılardan çıkarılan Orta Asya, Han ve Batı kültürlerine özgü motiflerle süslenmiş yeşim kemer, ejderha süs eşyası, kâse, fincan, makara, kabuk, balık figürü vb. eşyalar bu tezi desteklemektedir (Shi, 2013, s. 43).

Çin kültürü ile göçebe kültürün kaynaşması sonucunda, Yuan döneminde üretilen yeşim eserleri Song dönemi yeşim işleme tekniklerini miras almış ve bu işleme tekniklerine Kitan, Curçen ve Moğol halklarının kültürel unsurları ile harmanlamıştır. Bu nedenle Yuan dönemi yeşim eserlerinin motiflerinde ve oyma tekniklerinde, Han ve Moğol kültürlerinin etkileşimi görülmektedir. Erken ve geç Yuan dönemine ait yeşim kemerlerin özelliklerini karşılaştıran Hou (2025), erken dönem kemerlerinin Song mirasının devamı olduğunu, geç dönem kemerlerinin ise bozkır kültürünün özelliklerini taşıdığını ve farklı bir forma sahip olduğunu ortaya koymuştur (s. 41). Örneğin; diğer hanedanlıklardan farklı olarak Geç Yuan döneminde, yeşim kemerlerin ortasına bir delik açılmakla birlikte, kemerin alt kısmına eşyaların asılmasını sağlayan yuvarlak bir halka¹¹ eklenmiştir (Hou, 2025, s. 41). Dönemin zanaatkarları, Jin döneminde geliştirilen çok katmanlı oyma tekniğini üç boyutlu oyma tekniğine dönüştürerek eserlerde üç boyutlu derinlik ve mekânsal etki yaratmışlardır. İnce metal teller ve sütun biçimli matkap uçlarıyla farklı açılardan delikler açılarak ya da kesimler yapılarak üç boyutlu bir görünüm sağlanmış; eserlerin dış yüzeyi parlatılırken iç kısmı işlenmeyerek dışı parlak, içi pürüzlü bir doku karşıtlığı oluşturulmuştur (akt. Hou, 2025, s. 44).

¹¹ Taşıma askısı (提携, tíxié) olarak da adlandırılabilir.

Ming ve Qing dönemlerinde artan refah seviyesi ile yeşim taşı bir meta olarak görülmüş, sadece sarayın içerisinde değil, aynı zamanda halk katında da oldukça ünlenmiştir. Özellikle tüccarlar için zenginliğin sembolü olurken, dönemin düşünürleri için de değerli bir taş olarak itibar görmüştür. Ming döneminde 1637 yılında yayımlanan ve Song Yingxing (宋应星, 1587- 1666) tarafından kaleme alınan Doğanın Özü (天工开物) adlı eserde de yeşim taşına yer verilmiştir. Eserde, yeşim taşının dağlarda parıl parıl parladığından, suya berrak bir güzellik kattığından söz edilmiştir. Bu tasvir ise yin-yang kavramı ile pekiştirilerek; evrende doğada yaratılan her şeyin aydınlık ile özdeşleştiğinden ve karanlığın zıttı olduğundan bahsedilmiştir. Aydınlık kavramı ile yeşim taşının eşsiz güzelliğini betimleyen Song, eserde yeşimin Çin'in ender hazinelerinin simgesi olduğunu vurgulamıştır (Song, 1637). Yine Song'a (1637) göre; Çin'de kıymetli taş olarak görülen yeşim taşları Hetian'den (Hoten)¹² gelmektedir. Xi'an'ın Lantian Dağı'ndan çıkarılan Lantian yeşim taşı (□田玉), dört büyük yeşim taşından¹³ biri olmakla birlikte burada nehir Beyaz Yeşim Nehri (白玉河) ve Yeşil Yeşim Nehri (綠玉河) olarak ikiye ayrılmaktadır. Yeşim taşları, ay ışığı altında parlamakta ve halk, sonbahar mevsiminde dolunay gecelerinde nehre giderek yeşim taşı aramaktadır. Yeşim taşlarının dış katmanındaki kabuk mürekkep taşı gibi taş işçiliğinde kullanılsa da bu katman yeşim taşına kıyasla çok kaliteli bir malzeme değildir (Song, 1637).

¹² Hoten'den çıkarılan yeşim taşı, doğuya taşınırken yeşim taşı kervanları Hoten'deki geçit kapısını kullanmak zorundadır. Yeşim taşı kervanlarının geçtiği bu kapıya da Yeşim Taşı Kapısı adı verilmiştir. Çin İmparatoru Wu tarafından MÖ 121 yılında inşa edilen bu kapı, ticaret yollarını kontrol etmek ve ticari malları gümrüğe tabi tutmak amacıyla inşa edilmiştir (Yıldırım, 2019, s. 13).

¹³ Xinjiang Bölgesi'nden çıkarılan Hetian Yeşim Taşı (Hoten Yeşim Taşı, 和田玉), Henan'dan çıkarılan Dushan Yeşim Taşı (独山玉) ve Liaoning'den çıkarılan Xiuyan Yeşim Taşı (岫岩玉) dört büyük yeşim taşı arasında yer almaktadır (Jiang, 2011, s. 61-72).

Resim 4. Yeşil Yeşim Nehri'nden Bir Tasvir (Song, 1637).

Qing döneminde (1644-1911), yeşim taşı üzerine birçok atölye açılmıştır. Bu da açıkça göstermektedir ki Çin'de yeşim taşı kullanılması ve işlenmesi uzun bir tarihi sürecin sonunda istenilen noktaya gelmiştir (Jiang, 2011, s. 32-35, Yan, 2009, s. 69). Qing sarayında kullanılan yeşim eşyaları, önceki hanedanlıkların işleme geleneklerini miras almakla birlikte yeni teknikler de geliştirmiştir. Ming ve Qing hanedanlıkları ekonomi, kültür ve sanatın zirveye ulaştığı feodal toplumun gelişiminin zirvesiydi. Emtia ekonomisinin gelişmesi ve kapitalizmin ortaya çıkmasıyla birlikte yeşim eşyaları da ticari ve dekoratif hale gelerek yeni ekonomik modelin içerisinde yer edinmiştir. Yeşim, artık imparatorların, bürokratların ve soyluların mülkiyet sınırlarının dışına çıkarak zengin iş adamları ve edebiyatçılar arasında da sıkça kullanılan değerli taşlardan biri olmuştur. Yavaş yavaş tabana yayılan yeşim taşı kullanımının sonucunda yeşim eşyaları şekil, dekorasyon veya işlev açısından gündelik yaşamı ifade etme eğilimine evrilmiştir. Qing Hanedanlığı'nın yıkılışı sebebiyle meydana gelen savaşlar ile çatışmalar yeşim taşının atölyelerde işlenmesini sekteye uğratmıştır. Bunun doğal sonucu olarak, yeşim taşının yakın dönemde işlenmesi ve ticareti 1949 yılında Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasına kadar istenilen seviyelere ulaşamamıştır. Cumhuriyetinin kurulmasıyla birlikte istikrar ortamının etkisiyle yüzyıllardır hem ticari hem de kültürel alanda gelişmekte olan

yeşim taşı eski itibarını geri kazanmış, yeni işleme teknikleri ile gelişimini sürdürmüştür (Jiang, 2011, s. 38-41).

3. Güzel Taş: Yeşim

Yeşim taşı, Çin düşünce dünyasında “güzel taş” olarak adlandırılmaktadır. Antik dönemde yeşim taşı üretimi ve işlenmesi nadir olduğundan dolayı çok değerliydi, bu yüzden yeşim taşı için “güzel taş (美石)” terimi kullanılmıştır. Bu adlandırma sıradan bir adlandırmadan öte Çin kültüründe yaratılışın, ruhun, asilliğin, zenginliğin; Konfüçyanizmde ise ahlak tanımının sembolüdür. Bundan dolayı yeşim taşı sadece atölyelerde işlenen ve ticari olarak alınıp satılan veya aksesuar olarak kullanılan sıradan bir mücevherden ötedir.

Çin’in etimoloji araştırmalarında ana kaynak olarak gösterilen Shuowen Jiezi (说文解字)¹⁴ sözlüğünde, yeşim taşı için “Taşın güzel olanı (玉: 石之美)”¹⁵ tanımı yapılmıştır (Shuowen Jiezi, t.y.). Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere; Çinliler için yeşim taşı sıradan bir taş değildir. Rengi, deseni, dokusu vb. özellikleri yönünden diğer taşlardan ayrılmıştır.

Ülkemiz Sinoloji kürsüsü tarihi açısından önemli bir isim olan Profesör Wolfram Eberhard, “Çin Simgeleri Sözlüğü” adlı eserinde yeşim taşından şu şekilde bahsetmiştir:

Beyaz renkten koyu yeşile kadar birçok renkte olan yeşim taşı, Çinlilerin her zaman en sevdikleri mücevher olmuştur. Eski zamanlarda Henan ve Shanxi eyaletleri arasındaki sınır bölgesinde yeşim taşı bulunurdu. Sonraları ise en değerli yeşim taşının Xinjiang’da ve Burma’da olduğu kabul edilmiştir. Eski bir geleneğe göre, ölü bir kişinin ağzına yeşim taşı koymanın, cesedin çürümmesini engelleyeceğine inanılırdı. Yeşim taşı kemerleri süslemek için çok sık kullanılırdı: çok büyük heykeller yeşimden yapılırdı. Erkeklerle yetmişinci yaş günlerinde yeşimden kısa bir değnek verilirdi. Gerçek yeşim taşı her zaman serin ve soğukluk hissini verir; bunun için de güzel bir kadının teni yeşime benzetilir. Sağlığı simgeler. 'Yeşim taşıyla oynamak' cinsel ilişki anlamında bir mecazdır: 'Yeşim taşını

¹⁴ Shuowen Jiezi: Etimoloji araştırmalarında kullanılan başlıca kaynaklardan biridir. Han Hanedanlığı (MÖ 206-MÖ 220) döneminde Xu Shen (许慎) tarafından derlenmiştir. 10.516 imden oluşmaktadır. Çince imleri açıklayan ve onları oluşturan parçalara göre sınıflandıran ilk kaynak olması bakımından değerlidir (Kırilen, 2016, s. 13).

kullanmak,' kadınlarla yapılan oral sekstir. 'Yeşim özsuyu' bir kadının tükürüğü, 'yeşim sıvısı' sperm veya vajinal salgıdır, 'yeşim kapısı' veya 'yeşim duvarı' vulvadır, 'yeşim sapı' penistir. Bir genç kızın 'yeşim limanı,' 'yeşim bacakları' vardır ve göğüsleri 'sıcak yeşim' kadar serttir. Bu deyimlerin hepsi günümüzde halen kullanılmaktadır: bunların hepsi cinsel anlam içeren iltifatlardır. 'Yeşim Taşı İmparatoru' Çin halk dininde en yüksek tanrıdır (Eberhard, 2008, s. 3).

Bilim insanı Eberhard, yeşim taşının renklerinden ve özelliklerinden bahsederek hayatın ve yaşamın her anında önemli bir yere sahip olduğunu vurgulamıştır. Hatta son cümlesiyle yeşim taşının Çin inancında zirve noktayı temsil ettiğinin altını çizmiştir.

Çin kültüründe yeşim taşı genel anlamda güzel şeylerle eş anlamlıdır. Tarihte yeşim taşı insanın estetik anlayışına süs eşyası, takı vb. olmak üzere derin etkiler bırakan nadir taşlardan biridir. Yeşim taşının maddi güzelliğinin yanında manevi olan güzelliği ise Çinlilerin topraklarına duydukları özlem, atalarına olan saygı, erdem, ahlak, ideal yaşam ve ritüeller ile bunların beslenmesinde kullanılan estetik anlayışı ile yeşim taşının güzelliğini farklı boyutlara taşımaktadır. Diğer bir deyişle güzel olan, sadece görsel bir süsleme değil, aynı zamanda insanın ulaşabileceği en üs seviye olarak kabul edilen ideal insan olma güzelliğidir. Çin kültüründe yeşim taşı, sembolik olarak ideal insanla özdeşleştirilmektedir. Sıcaklığı, sertliği ve kendine özgü sesi ile yeşim taşı, Konfüçyanizmde insan sevgisi (仁), doğruluk (□), bilgelik (智), cesaret (勇) ve saflık (□) gibi erdemlerin simgesi olarak görülmüştür (Zhao, 2025, s. 6). Yeşimin ideal insan ile ilişkisine, Şarkılar Kitabı Qing Feng Xiao Rong (□□·秦□·小戎) bölümünde geçen “İdeal insanın özelliklerini düşündüğünde, [onun] sıcaklığı tıpkı yeşim gibidir” sözü örnek gösterilebilir (Şarkılar Kitabı, “Xiao Rong”, t.y.). Bununla birlikte Törenler Kitabı Pingyi (礼□·聘□) bölümünde ise Konfüçyüs, “Eski dönemlerde erdemli insanların karakterlerini yeşime benzetirlerdi, nitekim yeşim taşının sıcaklığını ve parlaklığını insan sevgisi ile özdeşleştirirlerdi” demiştir (Liji, “Pingyi”, t.y.). Tüm bu yönleriyle, yeşim, görsel güzelliğin ötesinde tarih, mit, etimoloji, psikoloji ve ritüel gibi önemli başlıkları da içerisinde barındırmaktadır.

4. Yeşim Taşının Kutsal Boyutu

Çin kültüründe değerli taşlar başlığı altında birçok taş ismi görmemiz mümkündür. Bu taşlardan biri olan yeşim taşının ise birçok değerli taştan farkı fiziki değerinin olmasının yanı sıra metafizik değerinin de olmasıdır. Bu açıdan yeşim taşı,

insanların yaşarken değer verdiği ve kullandığı taş olmasının yanı sıra ölüm ve sonraki hayat için de değerini koruyan bir taş olarak kıymet görmektedir.

Antik çağdan günümüze kadar devam eden davranışlar, inançlar, örf-adet, gelenek-görenek vb. öğelerin aktarımı çoğunlukla ritüeller sayesinde olmuştur. Bu konu hakkında bilim insanı Köse (2021) şu noktaya dikkat çekmiştir:

Ritüeller toplumun bilgi depolarını, dimağlarını harekete geçirerek hatırlamayı sağlayan bir durumla karşımıza çıkmaktadır. Toplum, ritüel esnasında ritüel sunucunun yaptığı hareket ve davranışları, kendi inanç veya geleneksel bilgi dünyasına karşılık gelen şeylerle anlamlı hale getirmektedir. Çünkü ritüel sunucu ya da yönetici, toplumun inanç ve düşünce sistemini profesyonel bir şekilde icra etme yeteneğine sahiptir (Köse, 2021, s. 64-65).

Çin geleneksel yeşim kültüründe, en derin etki ve geniş kabul görenlerden biri muhtemelen yeşimin ruhani bir nimet olduğu düşüncesi olabilir. İlkel dönemlerde, yeşim kültürünün gelişimi ve zenginleşmesinin itici gücü ilahidir. Yeşim o dönemde atalar tarafından kutsallaştırılmış bir madde hükmünü almıştır. Bu nedenle ilkel dönemde yeşim taşından yapılmış eşyalar totem ve tapınma gibi unsurlarla birleşerek yeşim taşı kültürünü derinleştirmiş ve yaygınlaştırmıştır (Zhou, 2008, s. 23-24).

Bu bağlamdan antik Çin dünyasında ritüellere neden çok ehemmiyet verildiği açıktır. Çünkü antik Çin medeniyetinin belleği ritüellerle geleceğe taşınmıştır. Yeşim taşı da bu ritüellerde kullanılan ender nesnelerden biridir. Böylelikle yeşim taşının kutsallığı zamanla zayıflatılsa da insanların zihinlerinde her zaman dua etme ve kötülükten koruma gibi kutsal etkiler bırakmıştır.¹⁶

İlk dönemlerde yeşim taşları genellikle tanrı, insan ve hayvan şeklinde desenler ile şekillenmiştir. Bu resmedilenler ile insan ile gök arasında bağlantı kurmanın yolunun sağlandığına inanılmaktadır. Böylelikle yeşim taşı yeryüzünde çıkan ancak göğü temsil eden taş olarak da adlandırılmıştır. Hatta yeşim taşı meteorolojik hava olaylarında da kutsallık atfedilerek kullanılmıştır. Bu dönemde yeşim taşı kullanımı az olduğundan dolayı üst düzey yöneticilerde ve ruhban sınıfının üzerinde taşınmakta ve kullanılmaktadır (Li, 2021, s. 14-15).

¹⁶ Köse'ye (2021, s. 60), ritüeller üzerine yapılan çalışmalar, din, kültür ve inanç sistemlerini kavrama, anlama ve buna bağlı olarak çözümleme odaklı görünmektedir. Özellikle 19. yüzyıl Batı antropolojisi ve sosyolojisinin din ve inanç sistemlerini anlama ve açıklamanın ritüel uygulama ve davranış modellerinin bilinmesi ve yorumlanmasıyla sağlanabileceği görüşü yaygındır.

Yeşim taşının kutsallığı sadece yaşamda değil ölüm ve sonrası hayat için de geçerlidir. Yeşim taşı, ölüm sonrası hayatta kötü ruhlardan korunma amacıyla defin işlemlerinde kullanılmıştır. Bu gelenekte, ölen kişinin bazen gözlere, bazen dil altına yeşim taşı yerleştirilmiştir. Ayrıca, bazı dönemlerde, ölen kişinin statüsüne bağlı olarak, tamamen yeşim taşından yapılmış bir elbise giydirilmesi gibi ritüeller de gerçekleştirilmiştir. Hebei eyaletinde yapılan arkeolojik kazı sonucunda bulunan Liu Sheng'in (刘□ MÖ 206 – MS 8) yeşim taşından yapılan cenaze elbisesi yaklaşık 1,88 metre uzunluğunda olup 2,498 yeşim tabletinden oluşmaktadır. Bu tabletler ise 1,100 gram altın tel kullanılarak dikilmiştir. Bu buluntu, Çin arkeolojik kazı tarihindeki en eski ve en iyi korunmuş yeşim cenaze kıyafetidir (National Geographic, 2010, s. 38, Wang ve Shi, 2020, s. 40).

Resim 5. Yeşim Cenaze Kıyafeti (Wang ve Shi, 2020, s. 40).

Antik insanlar yeşim taşının gerçek kökenini bilemezken, onun büyüleyici güzelliği ve nadirliği karşısında ona hayranlık duymuşlardır. Bu nedenle, doğaya tapınmanın hâkim olduğu çağlarda, yeşim taşının gökyüzü ve yeryüzünün ruhlarının birleşiminden, dağların ve suların özünün yoğunlaşmasından oluşan “kutsal bir varlık” olduğuna inanmışlardır. Ruhani nesne olarak kabul edildiği için de yeşim taşının doğaüstü güçlere sahip olduğuna inanılmıştır. Bu nedenle, antik insanlar

yeşim taşını üç dünyayı (gökyüzü, yeryüzü ve yeraltı dünyası) bağlayan¹⁷ ve refahı yöneten bir tılsım olarak kullanmışlar; yeşim taşını kendilerini geliştirmek, erdemlerini artırmak, kötülüklerden korunmak ve iyi talih getirmek için takmışlardır. Hatta yeşim taşı yemenin ölümsüzlük ve tanrısallığa ulaşma, mezara yeşim taşı koymanın ise ölümsüzlüğü sağlama ve ölüleri diriltme gücüne sahip olduğuna inanmışlardır. Yeşim taşı bu şekilde “güzellik” seviyesinden “kutsallık” mertebesine yükselmiştir (Zhao, 2014, s. 62).

Yang’a (2005) göre, son elli yıldır çıkarılan, binlerce yıl öncesine tarihlenen yeşim objeler, doğrudan veya dolaylı olarak şamanların tanrılarla iletişim kurma ritüelleri ile bağlantılıdır (s. 64). Liaoning Eyaleti’ndeki Fan Shan ve Yao Shan mezar alanlarından çıkarılan Liangzhu kültürüne ait yeşim buluntular arasında 75 adet oval süs, 21 adet yuvarlak süs, 249 adet yeşim boncuk ve 27 çeşit işlemeli boncuk yer almaktadır. Şamanlara ait olduğu düşünülen mezarların baş kısmında yeşim tarak, üç dişli taç süsleri, yarım daire biçimli süsler, konik süsler; boyun kısmında yeşim halkalar ve boncuklar, belde kemer kancaları; bilek kısmında tanrılarla iletişim kurmak için kullanılan yeşim objeler bulunmuştur. Şamanlar tanrılarla iletişim kurarken yeşim objeler kullanarak tanrılara ibadet etmişlerdir (Yang, 2005, s. 69). Mezarlardan çıkarılan bu buluntular, yeşim taşının kutsal boyutuna işaret etmektedir.

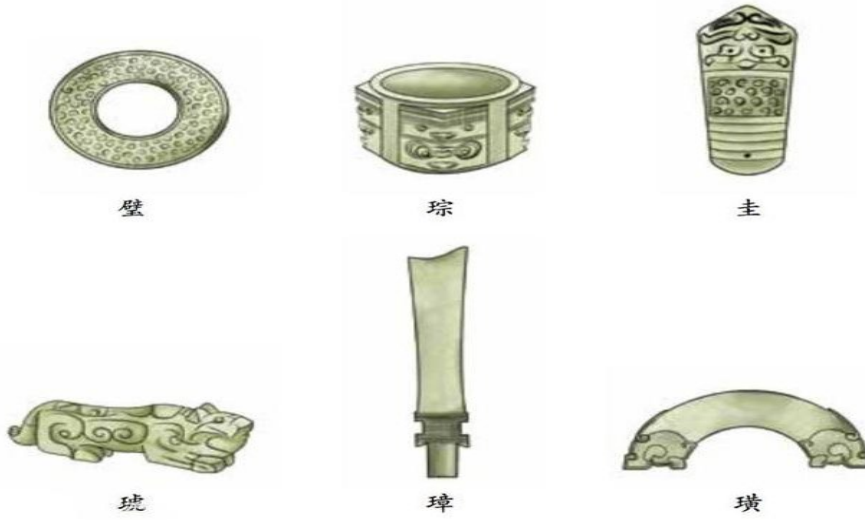
5. Yeşim Taşına Atfedilen Anlamlar

5.1. Makam ve Zenginlik

Batı Zhou döneminde, yeşim eşyaların şekilleri ve işlevlerinde belirgin değişiklikler meydana gelmiş, mistik özellikler giderek azalmış ve kraliyet otoritesi daha belirgin hale gelmiştir. Yeşim taşı kullanımıyla ilgili ilkeler belirlenerek yeşim, ritüel sistemine dahil edilmiştir. Feodal yönetimde, “Altı çeşit yeşim obje ile, gökyüzü, yeryüzü ve dört yönü onurlandır” prensibi benimsenerek farklı boyut ve şekillerdeki yeşim eşyalar ile hükümdarlar ve bakanlar arasında ayırım yapılmış; böylece yeşim, kimlik ve güç simgesi haline gelmiştir. Ritüel ve ibadet açısından, "Altı ritüel yeşimle gökyüzü, yeryüzü ve dört yöne ibadet edin" kuralı ile atalara ve ruhlara yapılan ibadetler daha rasyonel hale gelmiştir. Böylelikle hem teorik hem de pratik açıdan,

¹⁷ Zhou Ritüelleri’nde geçen Chun Guan, Da Zongbo bölümünde ritüellerde kullanılan yeşim objeler hakkında bilgi verilmektedir: “Törenlerde altı yeşim obje kullanılır, gökyüzü, yeryüzü ve dört yöne ibadet edilir. Mavi-yeşil yeşim obje ile gökyüzüne; sarı kahverengi yeşim obje ile yeryüzüne, yeşil yeşim obje ile doğuya; kırmızı yeşim obje ile güneye; beyaz yeşim obje ile batıya; siyah yeşim obje ile kuzeye ibadet edilir” (Zhou Li, Da Zongbo, t.y.).

yeşim, yönetici sınıfa hizmet eden bir araç ve feodal hiyerarşinin simgesi olmuştur (Pan, 2019, s. 227). Yeşim, kutsallığı sayesinde toplum düzenini koruyan bir ritüel aracı haline gelerek statü farklılıklarını ortaya çıkarmıştır. Diğer bir ifadeyle farklı boyutlarda ve şekillerdeki yeşim objelerin kullanılmasıyla hükümdar ve halk arasındaki fark belirtilmiş, yeşim bir nevi statü ve güç sembolü olarak vücut bulmuştur. Buna rağmen zaman içerisinde mistik özellikleri azalmakla birlikte, yeşim, insanların zihninde daima güzel ahlak, uğur-şans getirme ve kötülükleri uzaklaştırma işlevine sahip kutsal bir obje olarak kalmıştır.

Resim 6. Altı obje (六器) (‘Altı Obje’, 2024)

5.2. Güzel Ahlak

MÖ 2800-1900 yıllarına ait Güney Liangzhu kültürü, tarih öncesi yeşim taşlarını zirveye taşımıştır. Liangzhu yeşim medeniyeti, yeşim taşlarının kalitesi, miktarı, çeşitleri ve kombinasyonları ile ince işlenmiş tanrıça figürlerini ve desenlerini içeren bir dizi standart uygulamış ve mezar sahibinin statüsünü ve konumunu yansıtan yeşim taşı sistemini meydana getirmiştir. Büyü törenlerinde kullanılan yeşim taşları, kraliyet yeşim çağına öncülük etmiştir (Pan, 2019, s. 226). Sonraki dönemlerde ise yeşim taşı kullanımı yavaş yavaş sarayın dışına çıkarak tüccar sınıfı, bilgin sınıfı ve nihayet avam tabakaya kadar yayılmıştır.

Hiç şüphesiz Çin düşünce tarihinin kadim filozofu Konfüçyüs, yeşim taşına maddi değer ötesinde ahlak ve erdem gibi kavramlar yüklemiştir. Böylelikle Konfüçyanizmde, yeşim taşına ait fiziksel özelliklerin her biri Konfüçyüs düşüncesinde ideal insanda var olması gerektiği düşünülen sıfatlarla ilintilemiştir.

Daha sonra alimler için yeşim taşından takılar takmak, süsleme eşyaları kullanmak adeta bir ayrıcalık ve kimlik olmuştur (Zhou, 2008, s. 24).

Yeşim taşına ahlaki anlam yüklenmesi ve bu konuda teorik açıklamalar yapılması, Konfüçyüs'ten itibaren başlamıştır. Yeşimin ahlaki içeriğinin oluşumu, o dönemin toplumsal ve tarihi ortamıyla yakından ilişkilidir. İlkbahar ve Sonbahar, Savaşan Devletler Dönemi, Çin tarihinde düşünce açısından özgürleşmenin yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde insanlar, tanrılara tapma ritüellerini aşarak yeşim taşının kutsal özgürlüğünü kazandığı bir döneme girmişlerdir (Zhou, 2008, s. 24).¹⁸

Konfüçyüs, yeşim taşının özelliklerini göz önüne alarak yeşim taşına “*insancılık, bilgelik, törenler, adil olmak, huzur, sadakat, güven, gökyüzü, yeryüzü, ahlak, yol*” gibi kavramlar yüklemiştir. Bu on bir erdem, aslında Konfüçyüsçü ahlaki normların tamamıdır. Konfüçyüsçü düşünceyi merkeze alan Çin geleneksel düşüncesinde ahlak, yeşim ile özdeşleştirilmiştir. Bu nedenle ideal insan yani erdemli olan yeşim taşı ile mukayese edilmektedir. Törenler Kitabı’nda Konfüçyüs’ün yeşim taşıyı Konfüçyanizme ait normlarla açıkladığı bir kısma bulunmaktadır:

... Yeşim taşının fiziki özelliklerinin işlenebilir nitelikte yumuşak ve zarif olması “insancılığı”; dayanıklı, yoğunluklu ve heybetli olması “bilgeligi”, keskin olup insana zarar vermemesi “adil olmayı”, işlemeli yeşim kolyelerin boyunda düz bir şekilde sallanması “töreni”, yeşim taşına vurulduğunda çıkan sesin net ve güzel tınısı “huzuru”, yeşimin kusurları gizleyememesi “sadakati”, yeşimin ışığı dört bir yana yayması “güveni”, gökkuşağı gibi aurasını yayması “göğü”, dağlar ve nehirlerle uzanan ruhu “yeryüzünü”, törenlerde kullanılması “ahlaki”, dünya üzerinde yeşim taşından daha değerli bir taşın bulunmaması “yol”u temsil eder (Liji, Yu, t.y.).

¹⁸ İlkbahar ve Sonbahar dönemi Çin düşünce tarihi açısından oldukça önemli bir dönemdir. Özellikle bu dönemde neşreden düşünce okulları ve onların temsil edildiği ekoller, Çin düşünce tarihini derin etkilemiştir. Öyle ki Çin hanedanlık tarihi boyunca düşüncelerin özü korunmaya çalışılmıştır. Ancak zamanın keskin kılıcının karşısında büyük düşünce ekolleri dahi evrilme zorunda kalmıştır.

Yeşime atfedilen erdemler hususunda Çinli filozofların düşünceleri ise çatışmaktadır. Guanzi, yeşime “dokuz erdem”¹⁹ yüklerken, Xunzi yeşime “yedi erdem”²⁰ atfetmekte, Liu Xiang ise “altı incelik”²¹ yüklemektedir. Han döneminde Xu Shen “Shuowen Jiezi” adlı eserinde yeşimi şu şekilde tanımlar:

Yeşim, güzel olan taştır, beş erdem taşır: Yumuşak ve parlak olup sıcaklık verir, bu merhamettir; dış katmanı intizamlıdır, özü anlamayı sağlar, bu doğruluktur; sesi yankılanır ve uzaktan duyulabilir, bu bilgidir; eğilmez ama kırılabilir, bu cesarettir; keskin ve paktır, kimseye zarar vermez, bu adalettir (Xu, t.y.).

Aslında, burada ifade edilen, yeşimin renk, doku, kalite, sertlik, dayanıklılık gibi beş özelliğidir.

Yukarıda yeşim taşına yüklenen ahlak ve erdem odaklı anlamlar esas itibariyle değerlerin Gök’ten yeryüzüne yani insana aktarılması şeklindedir. Bu ise insanlığın doğa ile bütünleşmesi ve doğanın kusursuzluğu üzerinden insanın kusursuzluğuna giden bir yolun işareti olarak düşünülebilir.

5.3. Şans ve Uğur

İnsanlık tarihi boyunca doğal taşlar mistik ve enerji yönü baz alınarak korunma, şans, uğur, zenginlik, mutluluk, huzur, şifa vb. birçok yönüyle ilgi odağı olmuştur. Yeşim, Çin kültüründe genellikle şans ve uğur getiren değerli bir taş olarak görülmektedir. Tarih sahnesinde yer aldığı günden günümüze kadar yeşim farklı biçim ve formlarda yeşime olumlu anlamlar yüklenmiştir. Ancak özellikle Tang Hanedanlığı’ndan başlamak üzere yeşim sadece üst sınıfa ait olmaktan çıkmış, halk arasında da popüler bir taş konumuna gelmiştir. Bunun bir sonucu olarak yeşim taşı üzerinde işlemler ve süslemeler şans ve uğur odaklı olmuştur (Jiang, 2011, s. 50). Böylelikle yeşim taşı şans ve uğur kelimelerinin sembolize edildiği değerli bir taş dönüşmüştür.

5.4. Siyasi Güç ve Mühür

Yeşim taşı, antik çağlardan itibaren yönetici sınıfın siyasi gücünün nişanesi olmuştur. İlk dönemlerden itibaren hediye olarak alınıp verilen yeşim taşı sonraki dönemlerde siyasi gücü gösteren mühür formuna evrilmiştir. Böylelikle siyasi

¹⁹ Bu erdemler, insancılık, bilgelik, adil olmak, doğru olmak, pirüpak olmak, cesur olmak, öz olmak, hoş görünlü olmak, hitabete sahip olmaktır (Guanzi, t.y.).

²⁰ Bunlar; insancılık, bilgelik, adil olmak, doğruluk, cesaret, içtenlik, hitabettir (Xunzi, t.y.).

²¹ Ahlaklı olmak, bilgelik, adil olmak, cesur olmak, insancılık, içtenliktir (Liu, t.y.).

gücünün ve yetkinin fiziksel bir forma bürünmesiyle birlikte mühür-yetki bağlamında yeşim taşı Çin tarihinde ve kültüründe önemli bir yer tutmuştur. Özellikle İmparator Qin Shi Huang tüm ülkeyi birleştirdikten sonra, yeşim taşı mührünü yönetimi için kullanmış ve böylece taşınabilen yeşim mührü, siyasi iradenin sembolü haline gelmiştir (Zhou, 2008, s. 25). Yeşim taşının siyasi güç ve yetkinliğini göstermesi açısından Batı Han Hanedanlığı'nı yıkarak tek başına hükümdarlığını ilan eden ve tarih kayıtlarına Xin Han (9-23) olarak geçen Wang Mang dönemi örnek gösterilebilir. Dönemde yaşanan “mühür kırma” olayı kayıtlara geçen mühim bir hadisedir (Zhou, 2008, s. 25).²² Tang ve Song dönemlerine gelindiğinde ise yalnızca üçüncü rütbe ve üzerindeki yetkililer yeşim kemer takabiliyorken Ming ve Qing dönemlerinde yalnızca prensler ve birinci derece rütbeli yetkililer yeşim kemer kullanabilmektedir (Zhou, 2008, s. 25).

Hanedanlıklar tarihinde üst düzey memurlara verilen yeşim taşı mühür ve kemer vb. hediyeler hiyerarşi ve yetkinin dağıtılmasında önemli bir sembol haline gelmiştir. Soyluların, komutanların yeşim kemer takması tarihi kayıtlarda mevcut olması ile birlikte Ali Ekber tarafından kaleme alınmış ünlü Türk seyahatnamelerinden biri olan Hitayâme'de de komutanların yeşim kemer taktığına dair bir tümce geçmektedir: “... 50.000 kişinin komutanı olan iki komutan da çıkagelir

²² Bu olay şöyle gerçekleşmiştir: Çin Hanedanlık tarihinin en önemli imparatorlarından biri olan Qi Shi Huang Di imparatorluğun gücünü ve otoritesini temsiliyeti adına yeşim taşından bir mühür yaptırmıştır. Bu mühür fiziki olarak devletin gücünü ve otoritesini temsil etmektedir. Bu mührü elinde tutan ise yönetim yetkisini elinde tutmaktadır. Wang Mang Batı Han Hanedanlığı'nı devirdiğinde İmparatoriçe' den mührü teslim aldıktan sonra kasıtlı olarak mührün bir köşesini kırmıştır. Tarihe mühür kırma olayı olarak geçen bu hadise, tarihin zihninde canlılığını halen korumaktadır (Zhou, 2008, 25). Wang Mang döneminde gerçekleşen diğer bir mühür kırma olayı ise Türk tarihi açısından oldukça önemlidir. Bu hadise şu şekilde gerçekleşmiştir: MS 9 yılında Wang Mang tahtı eline geçirmiş ve Han Hanedanlığı'nın ismini Xin Han (新汉) olarak değiştirmiştir. Ülke içinde kapsamlı reformlar yapan Wang Mang, Batı bölgesi ulusları içinde çeşitli kararlar almış ve politikalar geliştirmiştir. İmparatorluğunu ilan eder etmez Hunlara elçi kafflesi göndermiş ve göğün emri ile tahta geçtiğini ve bu yeni yönetimi kabul etmelerini istemiştir. Elçi kafflesi, Hun liderine çeşitli hediyelerle birlikte yanlarında yeni bir mühür götürmüşlerdir. Yeni mühür takdim edilince eski mühür geri istenmiştir. Hun lideri tam eski mührü vereceği zaman yardımcılarının biri olaya müdahale ederek yeni mühür üzerindeki yazıyı görmeden eskisini veremeyeceklerini söylemiştir. Fakat Hun lideri bu uyarıyı dikkate almamıştır. Eski mührü verip yeni mührü alan Hun lideri, elçi kafflesi yola çıktıktan sonra olayın farkına varmıştır. Eski mühür üzerinde “Hun Chanyu Mührü (匈奴单于印)”, yenisinde ise “Yeni Hun Chanyu Mührü (新匈奴单于章)” yazmaktadır. Yeni mühür ise esasında mühür değil bir damgadır. Damganın ifade ettiği anlamsa merkezi yönetime bağlılıktır. Yeni damga ile eski mührün üzerindeki yazılı ifade arasındaki fark, yeni damgada Hunlara Hanların tebaası gibi davranılmasıdır. Bu durumun farkına varan Hun lideri adamlarını eski mührü geri almaları için elçilerin peşinden göndermiştir. Ancak Çin aklı daha önce devreye girmiş ve yolda elçiler eski mührün istenmesi ihtimalini düşünerek mührü bir balta ile parçalamışlardır. Bunun üzerine eli kolu bağlı kalan Hun lideri bu olayı kabullenmek zorunda kalmıştır” (akt. Ceylan, 2017, s. 245).

ve ziyafete oturlardı. Bellerinden yeşim kemerlerini çıkarır, onun yerine her türlü cevahirle süslenmiş yeni kemerler takarlardı” (akt. Lin, 1967, s. 171). Seyahatnamede geçen bu sözler, Ming döneminde komutanların taktıkları yeşim kemerlere bizzat atıf yapmakta ve Çin’in yeşim kültürünü yansıtmaktadır.

Hanedanlık dönemlerinden 21. yüzyıla geçen süreç içerisinde Çin yeşim kültürü tarih içerisindeki gelişim sürecini daima bir üst raddeye çıkarmıştır. Hanedanlıkların yok olmasıyla yeşim sadece soylulara ait bir malzeme sınıflandırmasından çıkarılmıştır. Kalite kalite sınıflandırılan yeşim taşı işlemeciliği orta kesim herkesin ulaşabileceği bir malzemeye dönüşmüştür. Küreselleşen dünyada internet ve sosyal medyanın kullanımı ile diğer kültürlerle ait birçok öge popüler hale gelmiş ve yaygınlaşmıştır. Dünyanın varoluşundan bu yana uzun bir tarihe geçmişe sahip olan yeşim taşı da Çin sınırlarından çıkarak dünya çapında takı, süs eşyası, heykel, günlük eşya vb. birçok alanda geniş yelpazede kullanılmaya başlamış, yeşim endüstrisi ivme kazanmıştır.

Sonuç

Tarih boyunca kültürel kimliğin sembolize edilmesi ve soyuttan somuta anlam kazanması son derece önemlidir. Bu anlam ve mananın taşınması ise çeşitli öğeler üzerinden olmuştur. Çin kültürünün başlıca öğeleri olan bambu, yeşim taşı, ipek, porselen gibi unsurlar, nesiller boyu kültürel kimliğin aktarılmasında önemli rol oynamıştır. Yeşim taşının maddi değeri ve onun kullanışlı bir taş olması esas itibarıyla kültürel açıdan çok önemli değildir. Yeşim taşının kültürel bir öğeye evrilmesini sağlayan ise ritüellerin önemli bir bileşeni olmasıdır. Ritüellerin bir parçası olmasıyla birlikte yeşim taşı yönetici sınıfın iradesinin sosyal hiyerarşide tavandan tabana yayılmasını sağlamıştır. Bu şekilde yönetici sınıf, kendi değerlerini bir kültürel öğeye dönüştürerek yeşim taşının toplumsal sınıflar arasında yayılmasını ve yerleşmesini sağlamıştır.

Yazılı ve arkeolojik materyallere göre, Çin’de yeşim taşı kullanımı yaklaşık yedi bin yıl öncesine kadar uzanmaktadır. Yeşim taşının doğada nadir bulunması, yüksek kalitesi ve zanaatın zorluğu, antik Çin toplumunun soylu sınıfı tarafından büyük ilgi görmesine yol açmıştır. Geçmişte, bu sert, kaliteli ve renkli madde doğanın seçkinliği olarak görülmüş ve hiyerarşi sisteminde, ritüellerde ve erdem kavramında toplumsal görüşlerin şekillenmesine katkı sağlamıştır. Geç Neolitik Çağ’da, toplum içinde prestijin sergilenmesinde önemli bir rol oynamış ve kurban törenlerinde yaygın olarak kullanılan yeşimden yapılmış eşyalar, sadece estetik değil, aynı zamanda maddenin ötesinde bir “kutsallık” taşıma özelliğine sahip olmuştur. Bu kutsallık ve prestij,

sosyal liderlerin güçlerini inşa etmelerine dayanmaktadır ve bu güç, nesnelerin estetiği ile elde edilmiştir. Böylelikle yöneticiler, yeşim taşı aracılığıyla gerçekleştirilen ritüellerle güçlerini monopolize etmişlerdir. Geçmişten günümüze, yeşim taşının toplumsal olarak kabul gördüğü ve atfedildiği anlam ve manalar Çin’de farklı yoğunluklarda halen geçerliliğini korumaktadır. Bu çıkarımın en güzel örneklerinden biri ise, Çince de ülke anlamına gelen “国 (guo)” imidir. Ülkeyi çevreleyen sınırlar içerisinde yeşim taşı varlığı, Çin ulusunun değer verdiği en önemli öğelerden birinin yeşim taşı olduğunun görsel ve zihinsel kanıtı niteliğindedir. Diğer bir deyişle yeşim taşı Çin ulusunun en önemli kültürel bileşenlerinden biridir.

Tarih boyunca hem somut bir değer hem de soyut bir erdem simgesi olarak varlığını sürdüren yeşim taşı, Çin kültüründe işlevsel ve sembolik dönüşümün temsilidir. Modern çağda dahi yeşim oymacılığı sanatını devam ettiren Çin halkı, antik çağlardan itibaren süregelen yeşim kültürü mirasını korumakta, gelecek nesillere aktarmakta ve bu doğal kaynağın sürdürülebilir kalkınması adına çalışmalar yürütmektedir.

Günümüzde yeşim taşı, kültürel ve tarihi bağlamda hala estetik, kültürel ve manevi işlevlerle öne çıkmaktadır. Geleneksel inanışlar doğrultusunda şans, sağlık, kötülüklerden korunma ve huzur getirmesi için takılan yeşim mücevherler hem maddi değeri hem de prestij göstergesi olarak büyük önem taşımaktadır. Bununla birlikte ev ve işyerlerinde yeşim taşından yapılmış olan heykel, vazo vb. objeler sanatsal değeriyle bilinmekle birlikte zenginlik göstergesi olarak da işlev görmektedir.

Summary

Jade is a natural stone composed of nephrite and jadeite minerals. Nephrite is a calcium, magnesium, iron silicate with the chemical formula $\text{Ca}_2(\text{Mg,Fe})_5\text{Si}_8\text{O}_{22}(\text{OH})_2$. Jadeite, on the other hand, consists of sodium, aluminum silicate with the chemical formula $\text{NaAlSi}_2\text{O}_6$. Both minerals are recognized as polycrystalline gemstones with great durability and potential aesthetic beauty. Jadeite is more sought after and less common due to its higher hardness compared to nephrite. The hardness of jade is above 6.8 on the Mohs hardness scale (Zhao, Yan, Cui, and Niu, 1994, pp. 1514-1517).

In Chinese culture, where stone appreciation is deeply rooted, jade is undoubtedly one of the most treasured stones, almost synonymous with Chinese heritage. Beyond symbolizing power, status, and wealth, jade has historically served as a bridge between humans and Heaven, embodying both material and spiritual aspects of Chinese culture. This study uses document analysis to explore jade’s historical significance, its physical and metaphysical uses, and the reasons for its esteemed position in Chinese culture. Jade is among the rare gifts of nature, so much so that the Chinese have said, "Gold has value, but jade is priceless" (Zhao, 2014, p.66), highlighting jade’s immeasurable worth. Another saying, "Gold indicates wealth, but jade ensures peace," underlines jade's role as a symbol of peace and security (Wang, 2017, p. 73). These expressions in Chinese culture illustrate jade’s significance that transcends material boundaries.

In Chinese culture, jade is generally synonymous with beautiful things. In history, jade is one of the rare stones that deeply influences people's aesthetic understanding adornment, jewelry etc. Beyond the material beauty of jade, the spiritual beauty of jade embodies the Chinese people's longing for their land, respect for their ancestors, virtue, morality, ideal life and rituals, and all of which elevate jade's beauty to new dimensions through an aesthetic approach. In this respect, jade contains significant themes such as history, mythology, etymology, psychology, and ritual beyond visual beauty.

While ancient people could not know the true origin of jade, they admired its fascinating beauty and rarity. Therefore, in ages dominated by nature worship, they believed that jade was a "sacred entity" formed by the combination of the spirits of heaven and earth, and the condensation of the essence of mountains and waters. As it was considered a spiritual object, jade was believed to possess supernatural powers. Consequently, ancient people used jade as a talisman connecting the three worlds (heaven, earth, and underworld) and governing prosperity; they wore jade to improve themselves, increase their virtues, protect against evil, and bring good fortune. They even believed that eating jade could lead to immortality and divinity, and placing jade in graves could ensure immortality and resurrect the dead. In this way, jade rose from the level of "beauty" to the rank of "sacredness" (Zhao, 2014, p. 62).

In this context, it is clear why rituals were given such importance in the ancient Chinese world. The memory of ancient Chinese civilization was carried into the future through rituals. Jade was one of the rare objects used in these rituals. Thus, although the sacredness of jade weakened over time, it always left sacred effects such as praying and protection from evil in people's minds.

The rarity of jade in nature, its high quality, and the difficulty of craftsmanship led to great interest from the noble class of ancient Chinese society. In the past, this hard, high-quality, and colorful material was seen as nature's elite and contributed to shaping social views in the hierarchy system, rituals, and the concept of virtue. Undoubtedly, Confucius, the ancient philosopher of Chinese intellectual history, attributed concepts such as morality and virtue to jade beyond its material value. Thus, in Confucianism, each physical property of jade was associated with attributes thought to be necessary in the ideal person in Confucian thought. Later, wearing jade jewelry and using decorative items became a privilege and identity for scholars (Zhou, 2008, p. 24). Furthermore, jade has been a symbol of the political power of the ruling class since ancient times. Jade, which was given and received as a gift from the earliest periods, became a display of political power in later periods

While ancient people could not know the true origin of jade, they admired its fascinating beauty and rarity. Therefore, in ages dominated by nature worship, they believed that jade was a "sacred entity" formed by the combination of the spirits of heaven and earth, and the condensation of the essence of mountains and waters. As it was considered a spiritual object, jade was believed to possess supernatural powers. Consequently, ancient people used jade as a talisman connecting the three worlds (heaven, earth, and underworld) and governing prosperity; they wore jade to improve themselves, increase their virtues, protect against evil, and bring good fortune.

In this context, it is clear why rituals were given such importance in the ancient Chinese world. The memory of ancient Chinese civilization was carried into the future through rituals. Jade was one of the rare objects used in these rituals. Thus, although the sacredness of jade weakened over time, it always left sacred effects such as praying and protection from evil in people's minds.

Kaynakça

Altı obje (六器). Erişim tarihi: 03.06.2024,

http://www.360doc.com/content/18/0919/17/37583807_788009093.shtml

Batı Han Öncesine Ait Yeşim Kılıç Sapı, Yüzüğü ve Ucu. Erişim tarihi: 15.10.2024,

https://www.sohu.com/a/304571259_386246

Ceylan, E. (2017). *Wang Mang Dönemi Hun Politikası*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ceylan, F. E. (2022). Vatansever Şair Qu Yuan (屈原) ve Eserleri Üzerine. O. Köksal, N. Pamuk Öztürk ve M. Dolmacı (Editörler). *Dil Edebiyat ve Çeviri Çalışmaları* içinde. İstanbul: Çizgi Kitabevi.

Eberhard, W. (2000). *Çin Simgeleri Sözlüğü*. (A. Kazancıgil ve A. Berekt, Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Guan, S. (2019). Guanyu Xian Qin Yu Shi Wenzi de Tanta. *Zhongguo Minzu Bolan*, 229-230.

Guanzi (t.y.). *Shui Di* 水地. Erişim tarihi: 10.10.2024, <https://ctext.org/guanzi/shui-di/zhs?searchu=%E4%B9%9D%E5%BE%B7>

Gündoğdu, F., & Sunay, H. (2012). İnovasyon ve Türk spor yönetiminde inovasyon uygulamaları. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 10(2), 61-66.

Hao, L. (2011). Wenrun he Wan Huamei Jianqiang cong “Liji Yuzao” Kan Zhongguo Yu Wenhua. *Zhengzhou Tielu Zhiye Jishu Xueyuan Xuebao*, 23(2), 60-62.

Hou, R. (2025). Qiantan Yuan Dai Yuqi de Caoyuan Wenhua Tezheng. *Chifeng Xueyuan Xuebao*, 46(5), 41-45.

Jiang, F. (2010). Nanyang Han Dai Yu Wenhua de Neihan yu Diwei. *Nandu Xuetao: Renwen Shehui Kexue Xuebao*, 30(2), 20-23.

Jiang, L. (2011). *Zhongguo Yu*. Hefei: Huangshan Shushe.

Köse, S. (2021). Ritüel Bellek. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 14(33), 57-70.

Kurtuldu, E. (2010). *Klasik Çin Şiirinden Seçmeler*. Ankara: Yapı Kredi Yayınları.

Li, C. (2020). *Eski Çağlardan Günümüze Çin Edebiyatı*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Li, D. (2016). Wenhua Shi Shenme. *Wenhua Ruan Shili Yanjiu*, 4(1), 11-18.

- Li, G. (2011). Yi “Tong Ling Baoyu” Kan “Honglouloumeng” Yu Wenhua. *Baoshi he Baoshi Xue Zazhi*, 13(2), 56-62.
- Li, Y. (2021). Yi Shi Xinyang yu Yinbi Zhixu Zhong de Tianxia. *Shehui Kexuejia*, 11, 10-16.
- Liji, (t.y.). Yu. Erişim tarihi: 08.10.2024, <https://ctext.org/text.pl?node=10460&if=gb&show=parallel&remap=gb>
- Liji (t.y.). Pingyi. Erişim tarihi 18.11.2025, <https://ctext.org/text.pl?node=10460&if=gb&show=parallel&remap=gb>
- Lin, Y. (1967). *Ali Ekber'in Hitaynâme Adlı Eserinin Çin Kaynakları ile Mukayese ve Tenkidi*. Taipei: Şinasi Tekin Collection.
- Liu, X. (t.y.). *Shuo Yuan* 說苑. Erişim tarihi: 10.10.2024, <https://ctext.org/shuo-yuan/zhs?searchu=%E7%8E%89%E6%9C%89%E5%85%AD%E7%BE%8E>
- Luan, B. (2008). Xinglong Wa Wenhua He Hongshan Wenhua yu Liao Laiyuan Wenti. *Chifeng Xueyuan Xuebao: Hanwen Zhexue Shehui Kexueban*, 1, 39-42.
- National Geographic. (2010). *Çin Uygarlığı-Arkeoloji Çin'in Geçmişini Gün Işığında Çıkartıyor*. İstanbul: Özkaracan Matbaacılık
- Pan, T. (2019). Qian Xi Zhongguo Yu Wenhua Fazhan de Wu ge Jieduan. *Shoucang*, 8, 226-227.
- Pang, J. (1998). Gudian Wenxue yu Bao Yu Shi Wenhua. *Laiyuan Qikan*, 3, 34-35.
- Shan Hai Jing (t.y.). Erişim tarihi 20.09.2024, <https://ctext.org/shan-hai-jing/zhs?searchu=%E9%BB%84%E5%B8%9D>
- Shi, L. (2013). Liao Dai Yuqi Zai Zhongguo Yu Wenhua Zhong de Diwei. *Lishi Yanjiu*, 1, 42-49.
- Song, Y. (1637). Tian Gong Kai Wu Juan Xia-Zhu Yu Di Shi Ba. Erişim tarihi 04.03.2025, <https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=429139&searchu=%E7%8E%89>
- Şarkılar Kitabı (t.y.). Erişim tarihi 25.09.2024, <https://ctext.org/book-of-poetry/mugua/zhs>
- Şarkılar Kitabı (t.y.). "Xiao Rong". Erişim tarihi 17.11.2025, <https://ctext.org/book-of-poetry/xiao-rong/zhs>

- Wang, M., & Shi, G. (2020). The Evolution Of Chinese Jade Carving Craftsmanship. *Gems & Gemology*, 56(1), 30-53.
- Wang, Z. (2017). Cong Xiandai Hanyu Wang Pang Zi Kan Zhongguo de Yu Wenhua. *Xiandai Yuwen: Xia Xun, Yuyan Yanjiu*, 10, 71-73.
- Xu, S. (t.y.). Yu. *Shuowen Jiezi* içinde. Erişim tarihi: 07.01.2024, <https://www.cidianwang.com/shuowenjiezi/yu2324.htm>
- Xunzi (t.y.). *Faxing 法行*. Erişim tarihi: 25.09.2024, <https://ctext.org/xunzi/faxing/zhs>
- Yan, Z. (2009). Zhongguo Gudai Yuqi Zaoxing de Yanbian. *Yishu Shenghuo*, 2, 66-69.
- Yang, M. (2024). In-depth Exploration of Traditional Cultural Elements in the Course" Stone Culture and Gem and Jade Appreciation. *Region - Educational Research and Reviews*, 6 (1), 17-21.
- Yang, B. (2005). Wu, Yu, Shen Fan Lun. *Zhongyuan Wenwu*, 4, 63-69.
- Yang, B. (1982). Qing Dai Gongting Yuqi. *Gugong Bowuyuan Yuankan*, 2, 49.
- Yao, Q. (2012). *Zhongguo Shi*. Hefei: Huangshan Shushe.
- Yılmaz, D. (2012). Shan Hai Jing'de Geçen Hayvanların ve Mitolojik Yaratıkların İncelenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Sinoloji Anabilim Dalı.
- Zhang, T. (2017). Tang Dai Yuqi de Tezheng ji Wenhua Neihan Tanta. *Dazhong Wenyi*, 2, 73.
- Zhao, J. (2025). Junzi yu Wuxiang. *Meixue Yanjiu*, 1, 4-16.
- Zhao, Q. (2014). Yuan Yuan Liuchang Bo Da Jingshen de Zhongguo Yu Wenhua-Jiantan Kunlun Yu. *Qun Wen Tiandi*, 1, 61-66
- Zhao, T., Yan, X., Cui, S., & Niu, W. (1994). The Physical And Chemical Properties of Synthetic and Natural Jadeite for Jewellery. *Journal Of Materials Science*, 29, 1514-1520.
- Zhou, G. (2008). Zhongguo Yu Wenhua de Neihan Tanxi. *Huangshi Ligong Xueyuan Xuebao*, 25(2), 23-31.
- Zhou Li (t.y.). Erişim tarihi 17.11.2025, <https://ctext.org/rites-of-zhou/tian-guan-zhong-zai/zhs?searchu=%E7%8E%89%E5%BA%9C>

Zhou Li (t.y.). “Da Zongbo”. Erişim tarihi 18.11.2025,
<https://ctext.org/text.pl?node=36931&if=gb&show=parallel&remap=gb>

Zhu, Y. (2022). Yi Yu Tong Ling Wei Yu Wei Gang- Lun Xinglongwa Wenhua Dao Hengshan Wenhua Yuqi zhi Fazhan ji Neihan Yanhua. *Wenhua Xuekan*, 11, 18-21.